

МЕГАПОВЕСТВОВАНИЕТО ЗА РОЛИТЕ И ПРЕВЪПЪЛЪЩЕНИЯТА НА ФЕНОМЕНА КНИГА ПРЕЗ НОВОТО СТОЛЕТИЕ ПО СТРАНИЦИТЕ НА КУЛТУРНАТА ПЕРИОДИКА У НАС

д-р Христина Христова

По страниците на едно от ключовите издания в областта на печатните медии – вестник „Култура“, е поместено становището на проф. Михаил Неделчев за сътворяването на литературната история, която „трябва да бъде разказана и разказвана“, „написана и препотвърждавана“, а нейното случване е възможно с появата на „измислящия литературен историк“⁽¹⁾. Публикацията провокира асоциации с една от идентификациите на българската хуманитарна периодика като „съучастник в сътворяването“. Периодичните издания в своя нескончаем диалог с духовната традиция непрекъснато „досътворяват литературната история“ с поредица от „разкази“ – монографии, статии, критически рецензии и обзори, различни по обем и жанрова ориентация публикации на литературоведи и писатели. Поместеното в контекста на хуманитарния печат от първото десетилетие на ХХI век бележи продължението на едно мегаповествование за днешната съдба и бъдещето на феномена книга.

Темата за „двойствената“ същност на феномена – словесно творение, медиатор на послания, от една страна, и стока в контекста на пазарните отношения, от друга, и позициите на творението – стока в епохата на Интернет, се разглежда в текстовото богатство на вестник „Словото днес“. Изданието представя книгата в едно празнично-делнично битие. Тя задава празника в делничната динамика „с премиерните си появи“ или се вестява в поредица от празнувания – тържества по повод юбилеи на отделни автори или финализирани литературни конкурси. Рубриката „Вести“ в „Словото днес“ изобилства от „празнични превъплъщения“. Информацията за промоции на нови издания или за представени антологии и

провели се литературни форуми визира книгата като явление в съвременното – тя е във фокуса на медийното внимание, разпозната е като едно от лицата на съвременната културна ситуация в България.

Апологията на феномена е семантичното измерение, което съграждат и непрестанно обогатяват с различната си редакционна политика и различната си структура отделните български хуманитарни вестници и списания през годините на демократичните промени. Всяко издание очертава определени акценти от темата за статуса на книгата в разноликото настояще.

В своите митарства по следите на българската книга в срещите ѝ с читателите хуманитарната периодика установява нейните появи и нейния резонанс в други национални пространства и културни измерения. Рубриката „Книжна лавица“, обособена във вестник „Словото днес“, включва публикации, информиращи нашата общественост за презентации на книги от български автори зад граница и отзиви в чуждестранния печат за съвременната българска литература. Публикацията „Българската литература в специално приложение на „Литературная газета“ е включена в раздела „Дискусионен клуб Словото“ – брой 30 на „Словото днес“ от 2009 г. Текстът съдържа информация за поместените – в четири броя на специализираното приложение за българска литература и култура „Ръкостискане“ на „Литературная газета“ – проза, поезия и философска публицистика от български автори. Това са над петдесет творци – утвърдени поети и белетристи и представители на най-младата генерация в литературата.

Информацията за изданието изтъква факта, че такава мащабно представяне на съвременната

българска литература не е правено в Русия през последните двадесет години. „Ръкостискане” е открито като своеобразен диалог между отделни култури и поколения. Представящ пред руската общественост облика на българската литература от втората половина на XX век и новото столетие, преводът е съвместен проект. Заслугата за реализирането му е на главния редактор на „Литературная газета” Юрий Поляков и на редакцията на сп. „Простори” – Варна. Идеята за приложението се е родила в рамките на друг проект – „Слово и образ”, дело на правителството на Москва и община Варна със съдействието на Република България. Сътрудничеството между отделни институции е визирано като значим фактор за популяризирането на българската култура зад граница.

Публикацията за „Ръкостискане” обособява в големия дебат за съвременната културна ситуация ангажираността на институции и печатни медии с представянето на литературното и в по-широк периметър на книжовното богатство на нацията в измеренията на дискусиата за културните процеси в международен мащаб.

Книгите-събития и събитията в съвременното битие на книгите, открива за читателската аудитория вестник „Култура”. Публикациите, посветени на автори и творби, открояват по страниците на вестника находки в съвременния литературен процес. Това са книги-предизвикателства с посланията, които отправят към читателите, или със стиловата и жанровата си специфика, несъответстваща на утвърдени конвенционални модели в историята на художествената словесност. Статията на Милена Кирова „Възпитаване на прелома” – брой 4 на вестника от 2009 г., е посветена на „един бестселър за френската интелектуална култура от края на 80-те години”(2). Това е „Дневник на сътворението” от Нанси Хюстън, която „притежава нагласата да работи по концептуални рецепти”(3). Кирова разчита в „Дневника” рецептата, спечелила световна известност на френското „женско” писане от 70-те – 80-те години на XX век: „психоанализа плюс радикално изображение на тялото като източник на идеи за промяна на статуквото в обществената действителност”(4). Посочената статия за книгата на Хюстън откроява като герой на алтернативното сътворение в творбата човешкото тяло, освободено от правото си да страда, да говори, да изразява идентичността (особено социалната идентичност) на персонажите – и жени, и мъже. Публикацията разглежда

„физиологичната симптоматика като израз на модерните болести на душата, а страданието на душата като възможно само в артикулации на телесния опит”(5). Книгата е определена – от позициите на Милена Кирова – като гранична за българските читатели, сътворява за тях „предела” между наивното доверие върху утвърдените полого-социални истини и умението да се вижда живота модерно, в съответствие с разместените (постпатриархални) граници на съвременния човек. „Дневник на сътворението” среща българина с модерната западна психика, пресича балканската със западната интелектуална традиция (6).

Вестник „Култура” представя на своята аудитория книгите-символи – символи на знакови събития в историята на отделните нации и култури, или символните послания за битието на автори с различна национална идентичност. Романа „Черната кутия” на израелския писател Амос Оз Милена Кирова разчита като творба-символ. „Черната кутия” е „символ на еврейската съдба, проточена във времето на една безкрайна история, неразбрана, неразбираема, притисната между черните корици на една книга”(7). Гледната точка на Кирова е изложена в статията „Съдбата, тази черна кутия”, включена в брой 9 на в. „Култура” от 2009 г. В брой 26 на вестника от 10 юли 2009 г. е поместена публикацията на Пламен Антов „Крайт на пътя, по който крачим бързо” за романа-антиутопия „2084-та” на Владимир Левчев. Романът е идентифициран в публикацията като „демонстративно заявена реплика към известния щедьовър на Оруел” и като „хибрид между днешната корпоративна реалност в САЩ и родната мутренска действителност”(8). Текстът на Антов оразличава в книжния поток творбата-събитие, което провокира читателя с един антиутопичен проект, изречен като тъжна прогноза за изгубените идентичности.

Вестник „Култура” съзира находките не само в полето на художествената литература. Брой 27 на изданието от 17 юли 2009 г. представя гледната точка на Милена Кирова за особената важност, придобита през последните петнайсетина години от всяка книга, която „критически разглежда и подрежда полето на най-новата ни литература”(9). В този контекст е позиционирана новата книга на Владимир Трендафилов „Кризата, която обещава”. Картографии на днешното литературно поле”, (С., Издателство „Сиела”, 2009). В статията си „И критиката става за четене”, поместена в

брой 27 от 2009 г. на седмичното издание за изкуство, политически дебати и културни събития, Кирова разглежда изследването на Трендафилов като единство от проблемни статии, публикувани в „Култура”, в сборници и други периодични издания, и убедително споени като „части на една книга с равномерно издържана концепция”(10). В смесицата от подходи и жанрове на критическата рефлексия е разпознат нов начин да се чете литературата или да се „картографира” литературното поле”. Статията отбелязва впечатляващия стремеж на научното изследване „да обедини изобилен емпиричен материал с теоретично информиран концептуален прочит на неговото присъствие”. Студии като „Професията професионализъм”, „Канонът през жълтото”, „Соцкримът” и „Литературният провинциализъм” се разглеждат не само като интересно четиво, всички те „поставят по един важен културологичен проблем и подканят за дебат”(11). Книгата се отличава с „широкия панорамен замах”, породил „многозначителен сблъсък между две очевидно разноречиви тенденции. Едната – демократичната склонност да се обхващат многобройни явления от различен порядък и с доста неравномерна стойност в името на обективната „картографическа” стойност. Другата – силен импулс за подреждане, оценка и етиктиране, какъвто е бил характерен за д-р Кръстев, но в друга епоха. По този начин – според публикацията на Милена Кирова – изследването на Трендафилов смогва да спори не само със своите читатели, но и вътре в себе си.

В мегаповествованието за сложните траектории на книгата в историческото време и пространство и в разноликостта на съвременното хуманитарната периодика проследява раждането на сюжети и развитието на сюжеттики, които изразяват ключови тенденции и процеси в литературата и проецират диалога между отделни епохи и национални култури. Статията на Александър Шурбанов „Безсмъртието на Артур”, поместена в рубриката „История и човек” на списание „Везни” – книжка първа от 2009 г., откроява появата на една книга, дала на световната литература сюжет, който пребъдва в различни версии през няколко столетия. Риториката на книгата и раждането на сюжета публикацията в списание „Везни” свързва с началото на една литературна традиция и с обособяването на един от литературните митове. Книгата е „История на кралете на Британия” от Готфрид Монмутски, появила се малко преди

средата на XII век (около 1140 г.) в Англия. „Историята” на Монмутски въвежда в литературното пространство историческа личност. В тази творба крал Артур, според Шурбанов, е „третиран не като легендарен герой, а като безспорна историческа фигура”, проследени са „неговите триумфални борби срещу саксонците, подходите му в Шотландия, Ирландия, Исландия, Галия, както и славните му кампании срещу римляните”(12). Постиженията на Готфрид публикацията във „Везни” открива в укрепване скелета на Астуриадата от две страни. Авторът на книгата придава на героя си необходимата за средновековния мантилитет историческа автентичност и свързва Артур с вече възникналия рицарски идеал на Южна Франция, подготвяйки го по такъв начин за достоен съперник като център на романов цикъл (13).

Появата на новия сюжет провокира разгръщането в пространството и времето на сюжетна верига. Шурбанов открива нейната траектория в цяла средновековна Западна Европа, като пояснява, че отначало романите се пишат в стихове, но скоро „те се навързват в гигантски литературни образувания”, които визират как „прозата надделява над поезията като начин на изказ”(14).

Поместената в сп. „Везни” статия „Безсмъртието на Артур” разглежда творбата на Монмутски през XII век като начало на продължителната история на един сюжет, или, по-точно казано, на диалога между сюжетите, които се разгръщат и популяризират през различните столетия. Така една книга заплита сюжетиката, свързана с определен литературен герой, и провокира раждането на една традиция, на едно значимо книжовно наследство.

Книгите-явления националната хуманитарна периодика открива в мащабите на традициите – в тяхното начало или в тяхното продължение, и в провокативните измерения на нови интерпретаторски модели и стилистики. В „зоната” на провокациите и в контекста на определена традиция е позициониран вторият роман на Валери Стефанов – „Някой отдолу...” от статията на Амелия Личева „За многото и малкото”, поместена в брой 1 на „Литературен вестник” от 2009 г. Личева свързва „Някой отдолу” с определена насока, очертана от експеримента на утвърдени литературоведи, философи и писатели „да превърнат свои идеи в огледален обект и на художественото, и на нехудожественото писане”(15). За „учените” романи на Умберто Еко, Юлия Кръстева, Дейвид

Лодж се говори – според публикацията „За многото и малкото” – „като за постмодерни, защото те неизбежно са много цитатни, в тях ги има пластове култура и различните традиции, видими са лабиринтите, които трябва да се покоряват, и следите, в които трябва да се върви, както и символите и образите, които трябва да се разпознават и тълкуват” (16). Втория роман на Валери Стефанов статията на Личева ориентира към „тази линия на днешното писане”, като изтъква опита на писателя-учен да вплете в стотина страници и пренапише много истории и традиции – „на сътворението и приказния модел за двата свята, на психоанализата и визиите за тъмното, за мазетата и таваните в душите, на жените, но и по-специално – на една конкретна женска история – на Грета – Фаустовата/Гьотевата, но и Брьогеловата, на съвременната българска действителност с пропилото я отчаяние, с героизираните мутри”. „Някой отдолу” Личева определя и като книга за днешна България, в която „се купуват образи” и „горе и долу си сменят местата”. Статията „За многото и малкото” откроява сред посланията на романа мотива за противодействащите сили на агресията, страха и мутризацията, това са разумът, културата и езикът в ролята му „да препореди ценностите и да преформатира слоевете в обществото” (17).

В търсенето на книгите-събития и на събитията в съвременното битие на книгата хуманитарните печатни издания обединяват в своето вербално пространство противоречиви гледни точки за настоящето и бъдещето на този феномен, който пренася през вековете послания и съхранява идентификацията си на медиатор – между автори и читатели от различни епохи. Има ли книгата шанса да оцелее в хартиения си вариант в едно комуникативно пространство, където безспорни господари са електронните медии? Няма ли тя да се превърне в свое подобие и да битува единствено в структурата на Интернет? Появилите се по страниците на културния печат отговори на български интелектуалци (писатели, журналисти, литературоведи, творци от различни сфери на изкуството и учени от различни области на хуманитаристиката) гравитират между полюсите на отрицанието и на утвърждаването, на мрачните прогнози и на увереността в пребъждането на книгата в две измерения – в познатия от столетия

хартиен модел и в мащабите на електронното комуникиране.

В интервюто, поместено в брой 31 на вестник „Словото днес” от 2009 г., писателят и журналистът Григор Чернев изразява несъгласие с разпространеното в културното пространство мнение за непреодолимата обреченост на печатното слово и на книгата в класическия ѝ вариант под заплахата от „инвазията на електронните им подобия” (18). Творецът изразява убеждението, че „всички тези сайтове, файлове, имейли и прочие са много важни научни открития и информационни практики, но те са копия, обслужващ персонал, помощници на оригинала Н. В. Книгата” (19). Хартиеното царство на Гутенберг – от гледната точка на Григор Чернев – не е застрашено.

Поместената в юнското издание на списание „Медиа свят” от 2005 г. статия „Естествен роман” е онлайн от пет години” на Мартин Митов, председател на Сдружение „Словото” и главен редактор на „Словеса”, акцентира върху значимия факт от битието на съвременната книга и процеса на книгоразпространение у нас. Това е наличието на библиотеки и в Интернет, които „често са по-богати и по-актуализирани” и „са достъпни 24 часа в денонощие и 365 дни в годината” (20). В публикацията е изтъкнато и друго предимство на онлайн библиотеките – достъпът до търсеното произведение би могъл да бъде много по-бърз, отколкото в традиционните библиотеки.

В контекста на привилегиите, с които могат да се облагодетелстват юзерите, е упоменато наличието на виртуални книжарници, в които като правило книгите са по-евтини. Авторът на статията „Естествен роман” е онлайн от пет години” посочва като контрааргумент на споделяното от издателите мнение за липсата на интерес у младежите към четенето резултатите от проучванията в сайтовете на Сдружение „Словото”. Тези резултати – според Митов, са обнадеждаващи – „около 55 процента от четящата аудитория са на възраст до 25 години” (21).

В отговор на притесненията, че публикуваният в Интернет текст пречи на продажбите, председателят на Сдружение „Словото” изтъква конкретни примери. Той заявява, че в средата на първото десетилетие на новия век романът на Георги Господинов е онлайн от пет години, като през този период е претърпял и две книжни издания, чийто тираж е изчерпан (22). Статията се позовава и на конкурса за роман на годината на Фондация

ната културна ситуация у нас през новото столетие взаимодействието на различни медийни риторички, на „хартиеното“ и на „електронното“ послание. Пренебрегнатата от „днешните“ комуникатори-юзери, творбата-стока се откроява в ползрението на българското гражданство, обикаля националното пространство в ролята на медиатора, който сближава хиляди непознати читатели в измеренията на една мобилна библиотека.

Гравитациите на книгата и нейната медийна роля приобщават обществото в мащабите на проекта „Голямото четене“, замислен и реализиран с приоритетното участие на БНТ, но отразен от различни печатни хуманитарни медии. Интересното в това отражение е как отделните издания идентифицират инициативата на телевизията (БНТ) и как декодират в „Голямото четене“ същността на четенето в динамизираното битие на българина от началото на новото столетие. Статията на Митко Новков „Голямото четене – между киното, носталгията и канона“, поместена във в. „Култура, брой 12 от 2009 г., определя случването на „Голямото четене“ като знак за ориентирите на нашето общество в света на литературата и визиите му за стойностната книга в ерата на модерните комуникационни технологии и на неоспоримата хегемония на електронните медии и предимно на Интернет и телевизията в медийното поле. Публикацията откроява смущаващия парадокс – в класацията, проведена от „Алфа рисърч“, „великите имена на модерния роман на ХХ век са „черна дупка“, „няма ги Кафка, Бекет, Музил, френският нов роман, Гюнтер Грас, Мигел Анхел Астуриас, Марио Варгас Льоса, Хулио Кортасар, Хенри Милър, Пол Остър, Едгар Лорънс Доктороу, Батай, Уеблек, Джон Барт /не е превеждан, Аполинер“(26). Авторът на статията уточнява, че „Човекът без качества“ току-що е преведен на български от Любомир Илиев – почти сто години след публикуването му през 1930 г., и продължава да чака издаването си у нас.

В контекста на „парадоксалното“ М. Новков включва и други факти: „великите литературни жени (без англичанките от ХІХ век) също са замъглени“: Вирджиния Улф, Маргьорит Юрсенар, Симон дьо Бовоар, Тони Морисън, Айрис Мърдок, Дорис Лесинг, Гертруд Стайн, Франсоаз Саган, Силвия Плавт, Ана Зегерс, Ингебор Бахман, Селма Лагерльоф. Парадоксален – от позициите на Новков – изглежда и фактът, че от постмодернизма е почетен само Еко, почетен е и

„Вик“ – изборът на публиката е творбата „Елада Пиньо и времето“ на Керана Ангелова. Главният редактор на „Словеса“ уточнява, че Керана Ангелова е единственият номиниран автор, представен сериозно и в Интернет, а около две трети от гласувалите читатели изразяват мнението си онлайн.

Примерът с резултатите от конкурса за роман на 2004 г. на Фондация „Вик“ е визиран като по-редното опровержение на тезата за противоречието между книгата и Мрежата. Митов акцентира върху немаловажния факт, свидетелстващ за стратегията на българските издателства в епохата на Интернет – „при хиляди регистрирани издателства в страната само десетина имат своя уеб страница“(23). Тази констатация е придружена в статията от твърдението за търсенето на книгите от страна на читателите предимно в Мрежата, а не по сергиите.

В публикацията, посветена на темата за книгоиздаването у нас и съдбата на книгата в началото на новото столетие, е посочено сравнението между аудиториите на специализираните издания. Мартин Митов твърди, че всеки един от сайтовете като slovo.bg, linternet.bg, slovesa.net има дневно повече читатели, отколкото вестници като „Култура“ и „Литературен вестник“ седмично, дори месечно (24). Паралелът е последван от неопровержимата постановка за значимостта и актуалния облик на електронните сайтове – те предлагат на своята аудитория и оперативна критика, анотации, т.е. представят и популяризират книги. В духа на съпоставките в статията е добавено и друго преимущество на специализираните електронни издания – „в сайтовете, за разлика от книжните издания, почти винаги има връзка към виртуална книжарница“(25).

Апология на онлайн изданията, публикацията на Митов очертава един от ключовите проблеми на съвременната културна ситуация – „двойственото“ битие на книгата – нейната достъпност за аудиторията в хартиен и в електронен вариант, и ролята на рекламата в процеса на книгоразпространението.

Тази „двойственост“ е открояна в инициативата на БНТ да привлече книгата в своя диалог със зрителската аудитория, да я превърне в обект на мащабна рекламна кампания и в персонаж на редица свои предавания. Приобщаването на книгата в телевизионния ефир (в рамките на кампанията) визираща като характеристика на съвремен-

„Естествен роман” на Георги Господинов. „Оставени в тъма са и знакови имена на литературата от втората половина на ХХ век, сред които в статията за „Голямото четене” са посочени Кърт Вонегът и Ървин Уелш, Уилям Уортън и Горан Петрович, Алесандро Барико и Артуро Перес-Реверте (27).

Прибавяйки към синтеза от парадокси и отсъствието на „големия роман на Емилиян Станев „Иван Кондарев”, на „Прашка” и „Всички и никой” на Радичков, „Летопис на смутното време”, „Случаят Джем”, „Аз, Анна Комнина” на Вера Мутафчиева и „Пътят към София” на Стефан Дичев, Новков окачествява начинанието на БНТ „повече като регистриране на липси, отколкото като регистриране на наличности” (28).

Статията „Голямото четене” – между киното, носталгията и канона” отправя препоръката да се чете „Голямото четене” през липсите. Инициативата на БНТ е заявена в упоменатата публикация във в. „Култура” като проекция на една голяма празнота в съзнанието на съвременните български читатели – пленници на електронните медии, и като знак, „че на самото четене и на медийния проект им убягват същностното на съществуването” (29).

Контрапункт на изразената позиция за „Голямото четене” като огледало на липсите и на голямата празнота в духовното битие на съвременните читатели-юзери е публикацията на Андриана Спасова „Дебатът за „Малкият принц”, поместена в брой 3 на „Литературен вестник” от 2009 г. Статията на Спасова определя „Голямото четене” като обществен и медиен феномен, който събужда сетивността на читателя, подтиква го към живия досег със словото. Целта на медийния феномен е „да върне мястото на книгата в ежедневието” (30).

Повествованието за феномена *четене* и за феномените в „днешното” случване на прочита в различни измерения и мащаби – в еуфорията на една кампания, назована „Голямото четене”, и в „тихите” и „лични” срещи на читателя с творбата, станали и ставащи отвъд кампанийността, в приютеността на „своето” „частно” – домашно-интимно пространство, проследява „новата история” на книгата. Това е историята във века на конвергенцията и дигитализацията, на необратимата електронизация на словото и мисълта или, поточно казано, на ословесената мисъл.

По пътя на електронизираната ословесена мисъл, на трансцендираната в кибер измерението книжовност, националната хуманитарна перио-

дика от първото десетилетие на ХХI век преоткрива магията на креацията и на прочита, за да заяви в апологията на книгата нейното пребъдване, нейното значимо бъдещо присъствие в сложните гравитации на световната култура.

ЛИТЕРАТУРА И БЕЛЕЖКИ

1. **Неделчев, Михаил.** Явяването на литературно-историческата реконструкция // *Култура*, 2009, № 28, с. 1.
2. **Кирова, Милена.** Възпитание на прелома. // *Култура*, 2009, № 4, с. 3.
3. Пак там, с. 3.
4. Пак там, с. 3.
5. Пак там, с. 3.
6. Пак там, с. 3.
7. **Кирова, Милена.** Съдбата, тази черна кутия. // *Култура*, 2009, № 9, с. 4.
8. **Ангов, Пламен.** Краят на пътя, по който крачим бързо. // *Култура*, 2009, № 26, с. 3.
9. **Кирова, Милена.** И критиката става за четене. // *Култура*, 2009, № 27, с. 4.
10. Пак там, с. 4.
11. Пак там, с. 4.
12. **Шурбанов, Александър.** Безсмъртието на Артур. // *Везни*, 2009, № 1, с. 25.
13. Пак там, с. 25.
14. Пак там, с. 25.
15. **Личева, Амелия.** За многото и малкото. // *Литературен вестник*, 2009, № 1, с. 2.
16. Пак там, с. 2.
17. Пак там, с. 2.
18. **Чернев, Григор.** Литературата и киното са като скачени съдове. // *Словото днес*, 2009, № 31, с. 13.
19. Пак там, с. 13.
20. **Митов, Мартин.** „Естествен роман” е онлайн от пет години. // *Медиа свят*, 2005, юни, с. 22.
21. Пак там, с. 22.
22. Пак там, с. 22.
23. Пак там, с. 22.
24. Пак там, с. 22.
25. Пак там, с. 22.
26. **Новков, Митко.** Голямото четене – между киното, носталгията и канона. // *Култура*, 2009, № 12, с. 5.
27. Пак там, с. 5.
28. Пак там, с. 5.
29. Пак там, с. 5.
30. **Спасова, Андриана.** Дебатът за „Малкият принц”. // *Литературен вестник*, 2009, № 3, с. 3.

